

Σωτήρης Δημητρίου,
Ουρανός απ' άλλους τόπους.
Μυθιστόρημα, Πατάκης,
Αθήνα 2021, 584 σελ.

Ο άνεμος φυσά στα πλατανόφυλλα

Από την ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Σπάνια συναντάμε τέτοια γραφή, που πίσω από τη φανερή μελωδία της γλώσσας αφήνει να διακρίνεται τόσο καθαρά ο ίσκιος της απώλειας, απώλειας οριστικής και αμετάκλητης, προσώπων, τόπων, κόσμων, ίσως και εαυτού. Σπάνια συναντάμε τόσο ελλειπτικό και καιρικό λόγο, που αντλεί από το βαθύ κοίτασμα της προφορικής παράδοσης. Το νέο μυθιστόρημα του Σωτήρη Δημητρίου είναι το μείζον, νομίζω, της ως τώρα συγγραφικής παρουσίας του.

N' αρχίω από το τέλος. Όταν η φωνή της Αλέξω, της εκατόχρονης αφηγήτριας του Σωτήρη Δημητρίου αρχίζει να θαμπώνει, αφού πρώτα έχουν θαμπώσει τα μάτια της κι έχει φυράνει η ακοή της. Η αφηγήτρια του βρίσκεται στην ηλικία που τα γεράματα αναγκάζονται, πέρα από τους πόνους του κορμιού και το βάρος της καρδιάς, να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ενάντια στους νέους που δεν νογάνε, που «απολαίνουν τα σπαθιά» τους στους «διαολογερόντους», βάρος πια για τα παιδιά τους και έγνοια ασήκωτη. Είναι οι «ολιμερικές μαχαιριές» για τις οποίες παραπονιέται η μάνα του Σολωμού στα γράμματά της στον γιο της Ιωάννη, οι κάθε λογής μικρές σκληρότητες των νέων προς τους γερόντους. «Με τα μένα γελάνε», λέει η Αλέξω πικραμένη, όταν ψυχανεμίζεται, από μια κίνηση, ένα βλέμμα, ένα λοξό χαμόγελο, την περιπαικτική διάθεση της υπεροπτικής νεότητας, παρότι ξέρει καλά πως «όσο βαρεί ο γέροντας, δεν βαρεί η πέτρα».

Μόνη σ' ένα σπιτάκι στην Ηγουμενίτσα, με μια σπιθαμή γη στην αυλή για να φυτέψει τις μυρωδιές της, κι αυτήν συγκαταβατικά παραχωρημένη απ' τα παιδιά της, μετράει τις μέρες που της απομένουν σ' έναν κόσμο που δεν την περιέχει πια. Ο άλλος κόσμος, ο «άλλος τόπος» της, με τα θαύματα και με τα πάθια του, μαράθηκε, ερείπωσε, εγκαταλείφθηκε, δεν υπάρχει πια, παρά μονάχα σαν αφολή, σαν απόηχος μακρινός, βουτηγμένος στο αμιακό υγρό του ιδιώτισσας, σαρκωμένος στην ύλη της γλώσσας, μιας γλώσσας μουσικής και λιτής, που ξετυλίγεται λαγαρή απ' το στόμα της γερόντισσας σαν «ανάκουστος κελαϊδισμός και λιποθυμισμένος».

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

- Ψηλαφήσεις*. Ποιήματα, Δωδώνη, 1985
- Ντιλίθ' ιμ, Χριστάκη*. Δηγήματα, Ύψιλον, 1987· 2η έκδ. Κέδρος, 1990, 4η έκδ. 1998, 5η έκδ. Πατάκης 2018
- Ένα παιδί από τη Θεσσαλονίκη*. Δηγήματα, Κέδρος, 1989, 4η έκδ. 1998, 5η έκδ. Πατάκης 2019
- Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου*. Μυθιστόρημα, Κέδρος, 1993, 9η έκδ. 1998, 10η έκδ. Πατάκης 2015
- Η φλέβα του λαιμού*. Δηγήματα, Πατάκης, 1998, 4η έκδ. 1999
- Η βραδύπορα του καλού*. Δηγήματα, Πατάκης, 2001, 2η έκδ. 2019
- Τους τα λέει ο Θεός*. Μυθιστόρημα, Μεταίχμιο, 2002, 2η έκδ. Πατάκης 2016
- Τα οπωροφόρα της Αθήνας*. Αφήγημα, Πατάκης, 2005
- Σαν το λίγο το νερό*. Μυθιστόρημα, Ελληνικά Γράμματα, 2007, 2η έκδ. Πατάκης 2017
- Τα ζύγια του προσώπου*. Δηγήματα, Πατάκης, 2009
- Η σιωπή του ξερόχορτου*. Νουβέλα, Πατάκης, 2011
- Το κουμπί και το φόρεμα*. Δηγήματα, Πατάκης, 2012
- Κοντά στην κοιλιά*. Μυθιστόρημα, Πατάκης, 2014
- Τα όνειρα μου δέλων*. Δηγήματα, Πατάκης, 2015
- Θάμπωσε ο νους*. Δηγήματα, Πατάκης, 2017
- Ουρανός απ' άλλους τόπους*, Μυθιστόρημα, 2021

Μεταφράσεις

Στα αγγλικά:

Woof, Woof Dear Lord and Other Stories, μετάφραση: Leo Marshall, Kedros, 1995

May Your Name Be Blessed, μετάφραση: Leo Marshall, University of Birmingham: Centre For Byzantine, Ottoman & Modern Greek Studies, 2000

Στα γερμανικά:

Lass es dir gut gehen, μετάφραση: Birgit Hildebrand, Romiosini, Köln 1998.

Στα ολλανδικά:

Het ga je goed, Dimitris, μετάφραση: Hero Hokwerda, Styx Reblations, Eironing 2000

Ο ΚΟΣΜΟΣ Ο ΜΙΚΡΟΣ, Ο ΜΕΓΑΣ

Την έχουμε ξανασυνατήσει αυτήν την τρυφερότητα του Σωτήρη Δημητρίου απέναντι στους ηλικιωμένους, τους αδύναμους, απέναντι στο μικρό και το λίγο, που συμβαδίζει με τη δυσανεξία του απέναντι στον στεγνό, θαμπό, τυφλό, αλλοτριωμένο μετανεωτερικό βίο. Η ολιγογράμματη, βασανισμένη, χαροκαμένη Αλέξω από τα βουνά της Μουργκάνας, που ξελιθαρώνει τις απόκρημνες πλαγιές για να φτιάξει ένα περιβολάκι, που έχει περάσει τα νιάτα της ανάμεσα στα «σαττά» –τα ζωντανά του σπιτιού–, τη σκάφη και τα πένθη και στα γεράματά της κουβεντιάζει με την τηλεόραση αφού δεν έχει άλλον κανένα να μιλήσει, γυναίκα που πύκνωσε τις λιγοστές χαρές και τα πολλά της βάσανα σ' ένα γρομπαλάκι χρώμα για τα μριστικά της, είναι αυτή που μπορεί να δει τα μεγάλα, κι όχι μόνο ν' αναρωτηθεί, με το θάμβος και τη στοχαστικότητα ενός αθώου και μαζί πάνσοφου ανθρώπου, πώς συγκροτείται το «ζωντανό θάμα» της δημιουργίας, αλλά και να το βιώνει την κάθε μέρα. Είναι ένα θάμα που ξεκινάει από το χορταράκι και το σταφύλι, περνάει στα ζώα και φτάνει στα παιδιά. Ένα θάμα που επιμένει ακόμα και μέσα στην αδικοσφαγή και τη μάνητα του κόσμου.

Γι' αυτό και η μάνα, που υποστασιοποιεί το θάμα, βρίσκεται στο κέντρο της αφήγησης, ο «αφαλός» που ποτέ δεν κόβεται, το ιερό κέντρο. Η Μηλιά, η μάνα της Αλέξω –χαμένη μέσα στη δίνη του εμφυλίου, σκοτωμένη απ' τους αντάρτες ή θύμα της ομηρίας, κανείς δεν ξέρει, οι δικοί της την καρτεράνε ως το τέλος– αλλά και όλες οι μαυρομανάδες της αφήγησης, γυναικείες θυσιαστικές και θυσιαζόμενες μορφές, που στηρίζουν και υφίστανται, παιδεύονται και υπομένουν, υποτελείς στον άντρα, στα πεθερικά, στα παιδιά τους, ακόμα ακόμα, γυναι-

κες ταγμένες στη δουλειά, που ενώ έχουν ξύλα πάνε να τα «μάσουν» γιατί εκεί, ανάμεσα στα βουνά, που δεν τις βλέπει και δεν τις ακούει κανείς, μπορούν «να βγάλουν και μια φωνή».

Η μάνα είναι η γλώσσα που δομεί τον κόσμο, τον υπερκαλύπτει και τον αποκαλύπτει, σκέπει και απομακρύνεται, πηγή της γνώσης –«Ήξερε την άμμο της θάλασσας», λέει η Αλέξω–, φορέας του κοινωνικού ήθους και του λαϊκού πολιτισμού, κλώνα της οικογενειακής εστίας, προσωποποίηση του γυναικείου μόχθου, της γυναικείας προσφοράς, της γυναικείας «γκαβαροσίρας». Μιλώντας με τη γλώσσα της, παρότι βρίσκεται πια σ' ένα αστικό περιβάλλον, η Αλέξω ανασυστήνει τον χαμένο κόσμο, πασχίζει να τον ανασυναρμολογήσει με τα αποκαϊδια του πολέμου και του ξεριζωμού. Μια όλα τούτα που εξιστορεί η Αλέξω δεν συνθέτουν το μνημείο της αρχέγονης περιόδου που φέρει εγγεγραμμένες, με δυσανάγνωστους χαρακτήρες, τις λέξεις και τις φράσεις μιας νεκρής γλώσσας, αλλά μας διδάσκει εκείνο το κομμάτι της ζωντανής γλώσσας της φύσης που δένεται με την ανθρώπινη ζωή και τώρα πια μονάχα την αφολόη του μπορούμε ν' αφογκραστούμε, όσο υπάρχουν, βέβαια, εκείνοι που τη μεταφέρουν.

Τη μεταφέρει ο Σωτήρης Δημητρίου από το πρώτο του βιβλίο, το *Ντιάλιθ' ιμ, Χριστάκη*, ως αυτό το τελευταίο, τον *Ουρανό απ' άλλους τόπους*, το μείζον, νομίζω, της ως τώρα συγγραφικής παρουσίας του. Το μυθιστόρημά του –γιατί για μυθιστόρημα πρόκειται, καθώς τα χαλαρά συναρμωσμένα περιστατικά που αφηγείται η Αλέξω μοιάζουν με κόμπους σ' αναρριχητικό σχοινί, πατήματα που οδηγούν στο έξαρμα εκείνο απ' όπου η θέα απλώνεται πανοραμική– κινείται μέσα στον δύσκολο και παγιδευμένο χώρο της πλευράς που βρέθηκε να πληρώνει με αίμα έναν εμφύλιο χωρίς να καταλαβαίνει το γιατί, και –το κυριότερο– που καταδικάστηκε στη σιωπή, αφού στα μετέπειτα, στα «ειρηνικά» χρόνια, ηγεμόνευσε η αντίπαλη αφήγηση που εν πολλοίς δικαιώνει τους άκριτους, κι αυτούς παρασυρμένους ή «λωβιασμένους», υποκινητές της βίας και συχνά ολετήρες, στη συνοριακή γραμμή μιας παράξενης πατρίδας.

ΤΟ ΒΟΥΗΤΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ένας ταραγμένος κόσμος αναδύε-

Νατάσσα Πασχάλη

Ο Σωτήρης Δημητρίου, λίγο μετά τον πρόσφατο χιονιά, στο Μετς. Φωτογραφία: Νατάσσα Πασχάλη.

ται από τις σελίδες που εστιάζουν στα τραυματικά γεγονότα του εμφύλιου, ένας κόσμος ανίδεος, ανεργάτιστος, πρωτόγονα αθώος ή και πρωτόγονα άγριος. Ο πόνος είναι σχεδόν ζωικός και γι' αυτό ανυπόφορος· δεν αμβλύνεται από την αγιότητα των θυμάτων, αλλά επιτείνεται από την αγριότητα των σκοπών και των προθέσεων. Ο φόβος είναι διαλυτικός, πηξεί σ' έναν αδιαπέραστο ζόφο. Σ' αυτήν την οδυνηρή συνάντηση των ανθρώπων με την ιστορία, ή μάλλον με την ιστορική δυστοπία όπου τα πάντα καταλύονται, θεσμοί, κοινωνικές συμβάσεις, οικογενειακοί δεσμοί, ο άνθρωπος είναι μόνος κι ανυπεράσπιστος, καταλυμένος κι αυτός ως το μεδούλι του από τη

συνομιλία της βίας με τον φόβο.

Σπάνια συναντάμε τέτοιες σελίδες στην πεζογραφία μας, αν εξαιρέσει κανείς την «Ορθοκωστά» του Θανάση Βαλτινού. Σπάνια συναντάμε τέτοια γραφή, που πίσω από τη φανερή μελωδία της γλώσσας αφήνει να διακρίνεται τόσο καθαρά ο ίσκιος της απώλειας, απώλειας οριστικής και αμετάκλητης, προσώπων, τόπων, κόσμου, ίσως και εαυτού. Σπάνια συναντάμε τόσο ελλειπτικό και καίριο λόγο, που αντλεί από το βαθύ κοίτασμα της προφορικής παράδοσης, φτάνοντας, τολμών να πω, ως την ομηρική λαλιά, όπως στην εξιστόρηση για τη «λειτουργία της μπάμπως» όπου αναπλάθεται η όλη των παραμυθιών και

τα μοτίβα τους –ο γυρισμός του ξενιτεμένου, η ευχή της μάνας (το πρόσφορο που θα στείλει στο παιδί της και εντέλει θα του σώσει τη ζωή), το σκυλί, η αναγνώριση απ' τα σημάδια του κορμιού–, αποκαλύπτοντας τις ισχυρές μυθολογικές δομές του κοινωνικού βίου.

Κι ακόμη πιο σπάνια ακούμε έτσι υπόκωφα το βουητό της ιστορίας, έναν χθόνιο βορβορυγμό που δεν δονείται μόνο στις σελίδες που μιλούν για πολέμους και συγκρούσεις, καταστροφές και αλληλοσπαραγμό, αλλά τρυπώνει από την κάθε χαραμάδα μιας μικρής ζωής, που περνάει, όπως γράφει συγκλονιστικά ο Σωτήρης Δημητρίου, σαν ένα «χουσου στα πλατανόφυλλα». ■